

ПЕНСІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ В УКРАЇНІ ТА ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

КРУПА Олександр

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-6345-4814>

Здійснено розподіл ряду європейських країн за показниками частки населення похилого віку. Досліджено показники використання мігрантів в якості робочої сили з метою зниження рівня пенсійного навантаження на економічно активних громадян. Проведено групування досліджуваних країн за показниками частки отримувачів пенсійних виплат у загальній структурі населення. Відзначено високу ефективність систем пенсійного забезпечення у Німеччині та Італії, вивчення досвіду яких необхідне в контексті оптимізації пенсійного навантаження в Україні.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, пенсійне навантаження, порівняльний аналіз, країни Європи, Україна

<https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-30>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Активізація євроінтеграційних прагнень України вчергове висвітлила нагальність питань значного відставання нашої держави від країн-членів Європейського Союзу не лише в фінансово-економічному плані, а й за показниками людського розвитку та соціального забезпечення населення. Особливої актуальності вказана проблематика набуває в контексті тривалого періоду повномасштабної військової агресії щодо України, внаслідок чого мільйони людей стали вимушеними переселенцями, в тому числі й до країн близького зарубіжжя. Невизначеність щодо тривалості активних бойових дій та продовження масштабних руйнувань об'єктів реального сектору вітчизняної економіки лише погіршуватимуть ситуацію, зокрема й в питаннях відтоку з України населення працездатного віку – ключової групи наповнювачів бюджету Пенсійного фонду. З огляду на це, важливо вже сьогодні формувати програми і плани повернення населення до країни в повоєнний період та розуміти відмінності в процесах регулювання пенсійного навантаження в країнах Європи з метою оцінки можливості адаптації їх до українських реалій та прискорити процеси обґрунтування можливостей та заходів у напрямі оптимізації пенсійного навантаження в Україні як під час військового стану, так і в повоєнний період.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета дослідження полягає в аналізі ключових показників пенсійного навантаження в Україні та окремих країнах Європи, виявленні ключових відмінностей та диспропорцій для розуміння можливостей і перспектив поліпшення ситуації в нашій державі.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемні питання низького рівня соціального захисту населення в Україні та пошуку шляхів його реформування перебувають у полі зору дослідників впродовж тривалого часу. Так, піднята у дослідженні проблематика широко висвітлена в роботах Ю. Бондаренко, Н. Болотіної, Н. Борецької, В. Воропаєва, С. Гончарової, Т. Косової, О. Новикової, В. Петрушки, С. Романенка, С. Синчука тощо. Періодично науковцями проводиться й порівняння рівнів соціального захисту населення в країнах Європейського Союзу та України в контексті євроінтеграційного спрямування нашої держави. В той же час, у країнах Європи відбулися значні зміни в підходах соціального забезпечення індивідів на тлі наслідків пандемії COVID-19, що актуалізує потребу їх дослідження, особливо в контексті порівняння з вітчизняними.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ефективна система соціального забезпечення людей похилого віку є вагомим елементом як соціальної стабільності та безпеки в суспільстві, так і стійкості фінансово-економічного розвитку держави в цілому. Проте важливим чинником при оцінці її результатів є розуміння показників демографічного навантаження в окремих країнах. Зокрема, частка індивідів, старше 65 % в Україні до війни була однією з найнижчих серед досліджуваних країн (табл. 1).

Наведені дані дозволяють, в першу чергу, засвідчити наявність чіткої тенденції до зростання частки осіб, старше 65 років у всіх досліджуваних країнах. Старіння населення європейських країн відбувається дуже швидкими темпами – впродовж 5 досліджуваних років частка людей похилого віку зросла від 0,6 % у Німеччині до 2,4 % у Польщі. При цьому, у 36 % країн в періоді, який аналізувався, спостерігався перехід до групи країн з вищою часткою людей похилого віку. Таким чином, за даним показником Україна серед

досліджуваних країн Європи має найкращі показники, не враховуючи Молдову. Проте, звісно за підсумками 2022 року ситуація може виявитись кардинально протилежною.

Таблиця 1

Розподіл окремих європейських країн за показниками частки населення старше 65 років у його загальній структурі в 2017–2021 рр.*

Країна	Рік				
	2017	2018	2019	2020	2021
Україна	16,2	16,4	16,7	16,9	17,3
Німеччина	21,4	21,5	21,6	21,7	22,0
Латвія	19,8	20,0	20,3	20,7	21,0
Румунія	17,9	18,3	18,8	19,2	19,7
Сербія	17,9	18,3	18,7	19,1	19,4
Іспанія	19,1	19,4	19,6	20,0	20,3
Чехія	19,0	19,4	19,8	20,1	20,4
Естонія	19,3	19,6	20,0	20,4	20,8
Франція	19,7	20,0	20,4	20,8	21,1
Угорщина	18,6	19,2	19,7	20,2	20,6
Італія	22,5	22,8	23,0	23,3	23,6
Литва	19,3	19,7	20,2	20,6	21,1
Молдова	10,9	11,5	12,0	12,5	13,0
Польща	16,9	17,5	18,1	18,7	19,4

	найнижча частка людей похилого віку		висока частка людей похилого віку
	невисока частка людей похилого віку		найвища частка людей похилого віку

* побудовано і розраховано автором на основі даних Світового банку [1]

Найгірша ситуація за показниками старіння населення має місце в Італії та Німеччині, а за підсумками 2021 року – ще й у Латвії та Франції. Тобто, саме у визначених країнах забезпечення соціального захисту особам похилого віку створює найвище навантаження на працездатних індивідів і саме тому, вказані країни мають дуже високі показники залучення мігрантів (табл. 2) до економічної активності на своїй території, адже це дозволяє значно збільшити обсяги бюджетних надходжень, в тому числі й на потреби соціального захисту людей похилого віку.

Таблиця 2

Розподіл окремих європейських країн за показниками частки економічно активних мігрантів в 2017–2021 рр.*

Країна	Рік				
	2017	2018	2019	2020	2021
Чехія	75,9	76,6	76,7	76,4	76,6
Німеччина	78,2	78,6	79,2	78,5	78,7
Латвія	77	77,7	77,3	78,2	75,8
Франція	71,5	71,9	71,7	71	73
Італія	65,4	65,6	65,7	64,1	64,5
Польща	69,6	70,1	70,6	71	72,8

	найнижча частка працюючих мігрантів		висока частка працюючих мігрантів
	достатня частка працюючих мігрантів		значна частка працюючих мігрантів
	Максимальна частка працюючих мігрантів		

* побудовано і розраховано автором на основі даних [2]

Найвищу результативність за показник залучення мігрантів до економічної активності впродовж досліджуваного періоду демонстрували Чехія, Німеччина та Латвія, в яких більше 76 % мігрантів були працевлаштовані або ж займалися власною підприємницькою діяльністю. І хоча в Латвії у 2021 році даний показник значно знизився, вона все одно характеризується належністю до групи країн зі значною часткою економічно активних мігрантів.

Найгірша ситуація з працевлаштуванням мігрантів має місце в Італії, хоча такі низькі показники вказують, швидше, на наявність значної частки неофіційно працевлаштованих мігрантів у цій країні. Якщо ж брати Європейський Союз в цілому, то за підсумками 2020 року рівень зайнятості громадян працездатного віку складав 73,5 %, а мігрантів працездатного віку – 61,9 % [3]. Тобто, в будь-якому випадку, саме розширення податкової бази для соціальних відрахувань до бюджету та інших фондів соціального захисту за рахунок працевлаштованих мігрантів є одним із ключових європейських рішень в напрямі зниження навантаження на власне працююче населення в питанні соціального захисту людей похилого віку. Саме тому на майбутнє, а особливо в період повенної відбудови деокупованих територій Україні варто врахувати позитивний досвід залучення мігрантів в якості важливого фактора наповнення, в тому числі, і рахунків Пенсійного фонду.

Аналізуючи розподіл країн Європи за показником частки отримувачів пенсійних виплат (табл. 3), також маємо відзначити, що в Україні, порівняно з іншими країнами, спостерігається порівняно незначна частка осіб, які отримують пенсійні виплати від держави.

Таблиця 3

Розподіл окремих європейських країн за показниками частки отримувачів пенсійних виплат у загальній структурі населення в 2017–2020 рр.*

Країна	Рік			
	2017	2018	2019	2020
Україна	26,7	26,3	25,8	25,7
Німеччина	28,2	28,2	28,3	28,4
Латвія	30,2	30,3	30,4	30,5
Румунія	26,7	26,7	26,5	26,6
Сербія	24,1	24,1	24,1	24,0
Іспанія	20,7	20,9	21,0	20,9
Чехія	27,9	27,8	28,1	27,9
Естонія	31,7	31,8	32,0	**
Франція	28,7	29,9	30,4	30,9
Угорщина	22,1	22,1	22,2	21,9
Італія	25,9	25,9	26,2	26,3
Литва	33,0	33,4	33,4	33,0
Польща	25,5	26,5	27,0	27,7

	найнижча частка пенсіонерів		висока частка пенсіонерів
	невисока частка пенсіонерів		найвища частка пенсіонерів

* побудовано і розраховано автором на основі даних [4; 5]

** відсутні дані

Фактично, впродовж досліджуваного періоду Україні за показником отримувачів пенсій серед населення перебувала у групі країн Європи з невисокою їх часткою. Нижчі показники чисельності пенсіонерів спостерігалися в аналізованому періоді лише в Сербії, Угорщині та Іспанії. Натомість, якщо в Італії та Польщі частка отримувачів пенсій у 2017 – 2018 рр. була нижчою від українського показника, то в подальшому різко збільшилась. Що стосується Польщі, то за даним показником у 2020 році країна перейшла до групи з високою часткою отримувачів пенсій.

Важливо відзначити також і те, що найбільші частки отримувачів пенсійних виплат – більше 30 % у загальній структурі населення країн – спостерігаються у країнах Прибалтики, тобто в Литві, Латвії та Естонії. Також в останні роки до даної групи країн додалася й Франція, оскільки частка пенсіонерів в країні перевищила 30 %.

Доречно звернути увагу також на Італію, яка має найвищу частку людей похилого віку серед досліджуваних країн Європи, проте, при цьому, характеризується однією з найнижчих часток отримувачів пенсійних виплат. З огляду на це, доцільно порівняти вказані показники по групам країн для розуміння наявних тенденцій (рис. 1).

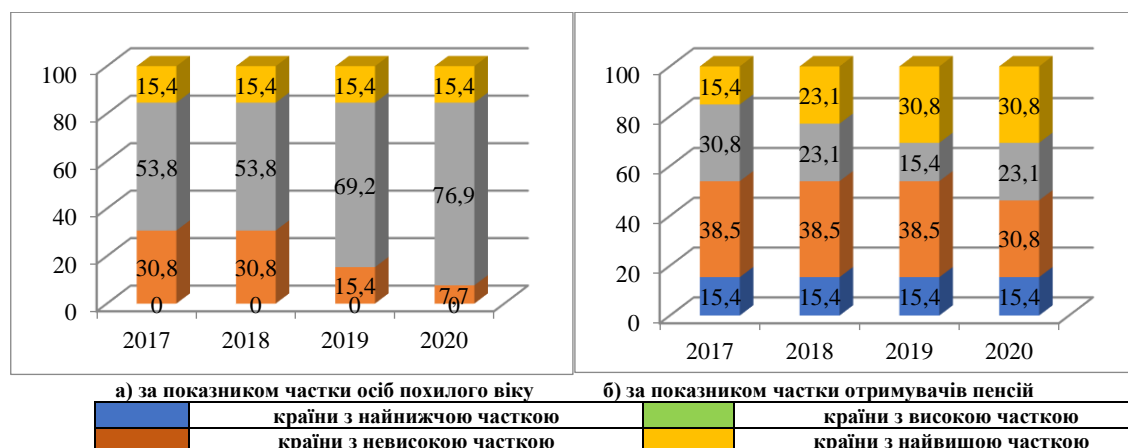

Рис. 1. Порівняння часток окремих груп країн Європи в загальній їх структурі за показниками часток людей похилого віку та отримувачів пенсійних виплат у 2017–2020 рр.*

* побудовано і розраховано автором на основі даних [4; 5]

Отримані дані дозволяють зробити висновок, що країни з високою часткою осіб похилого віку серед населення становлять найчисельнішу групу серед досліджуваних нами – 70–80 % за показниками 2019–2020 рр. У той же час, за показником частки отримувачів пенсійних виплат група з країн з високими та найвищими

частками в сукупності складає всього близько 50 % із досліджуваних нами. Тобто, можна говорити про те, що в окремих країнах з високим рівнем розвитку особистого пенсійного накопичення навіть наявність надмірної частки осіб похилого віку не призводить до значного пенсійного навантаження. Зокрема, показовими в даному аспекті є досвід Італії та Німеччини, а, отже, в подальшому варто здійснити деталізований розгляд систем пенсійного забезпечення вказаних країн для вивчення можливостей використання окремого провідного досвіду на теренах нашої держави.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Значне пенсійне навантаження на державні бюджети та економічно активне населення є проблемою владних структур більшості країн світу: чим більша частка отримувачів пенсій в країні, тим більш значним є тягар пенсійного забезпечення. Проведене дослідження дозволило встановити, що Україна за показниками частки осіб похилого віку та частки отримувачів пенсійних виплат має одні з найнижчих рівнів, проте, при цьому, рівень пенсійного забезпечення в нашій державі є надзвичайно низьким навіть порівняно із нормативно закріпленими в державі мінімальними стандартами. З огляду на це дуже важливо розуміти сукупність тих методів і засобів, за допомогою яких розвинені країни вирішують проблему пенсійного навантаження. Зокрема, в ході аналізу було відзначено необхідність ґрунтовного вивчення саме німецького та італійського досвіду, що й має стати предметом подальших досліджень.

Література

1. **DataBank** : World Development Indicators .World bank. URL: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=UKR#>
2. Activity rates by sex, age and citizenship, % : Eurostat. URL : http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_argan&lang=en
3. Migrant integration statistics – labour market indicators / Eurostat statistics explained. Eurostat, 2021. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migrant_integration_statistics_%E2%80%93_labour_market_indicators
4. Pensions beneficiaries at 31st December / Eurostat statistics explained. Eurostat, 2021. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SPR_PNS_BEN_custom_377750/default/table?lang=en
5. Середній розмір місячної пенсії та кількість пенсіонерів (за даними Пенсійного фонду). Державна служба статистики України. URL : <https://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. **DataBank** : World Development Indicators .World bank. URL: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=UKR#>
2. Activity rates by sex, age and citizenship, % : Eurostat. URL : http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_argan&lang=en
3. Migrant integration statistics – labour market indicators / Eurostat statistics explained. Eurostat, 2021. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migrant_integration_statistics_%E2%80%93_labour_market_indicators
4. Pensions beneficiaries at 31st December / Eurostat statistics explained. Eurostat, 2021. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/SPR_PNS_BEN_custom_377750/default/table?lang=en
5. Serednii rozmir misiachnoi pensii ta kilkist pensioneriv (za danymy Pensiinoho fondu). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

PENSION BURDEN IN UKRAINE AND CERTAIN EUROPEAN COUNTRIES: COMPARATIVE ASPECT

KRUPA Oleksandr

Khmelnitskyi National University

The activation of Ukraine's European integration aspirations once again highlighted the urgency of the issues of our country's significant lag behind the member states of the European Union, not only in financial and economic terms, but also in terms of indicators of human development and social security. This issue is especially relevant in the context of a long period of full-scale military aggression against Ukraine, as a result of which millions of people became forced migrants, including to countries near abroad. Uncertainty regarding the duration of active hostilities and the continuation of large-scale destruction of objects of the real sector of the domestic economy will only worsen the situation, in particular, in the issues of the outflow of the working-age population from Ukraine - a key group of fillers of the Pension Fund budget. In view of this, it is important today to form programs and plans for the return of the population to the country in the post-war period and to understand the differences in the processes of regulating the pension burden in European countries in order to assess the possibility of adapting them to Ukrainian realities and to speed up the processes of justifying opportunities and measures in the direction of optimizing the pension burden in Ukraine both during martial law and in the post-war period.

The purpose of the study consists in the analysis of key indicators of the pension burden in Ukraine and certain European countries, the identification of key differences and disparities in order to understand the possibilities and prospects for improving the situation in our country

In the article carried out the distribution of a number of European countries by indicators of the share of the elderly population. Indicators of the use of migrants as a workforce were studied in order to reduce the level of the pension burden on economically active citizens. Grouping of the studied countries was carried out according to the indicators of the share of recipients of pension payments in the general structure of the population. The high efficiency of pension systems in Germany and Italy was noted, the study of their experience is necessary in the context of optimizing the pension burden in Ukraine.

Keywords: pension burden, comparative analysis, European countries, Ukraine